

**АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ТРУДОВОГО МІГРАНТУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****ANALYSIS OF THE CONCEPT OF LABOR MIGRANT
IN THE MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

Макаров М.В., аспірант кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9524-9092>

Стаття присвячена всебічному аналізу поняття «трудовий мігрант» в сучасних умовах глобалізації. Зазначено варіативні підходи до його розуміння та дефініції, що передбачені в зарубіжній юридичній літературі. Автор підкреслює, що за сучасних умов глобалізації і інформатизації суспільства розширюються навіть такі усталені поняття, як трудовий мігрант. Світ, стаючи все меншим, але більш доступним для людини, зумовлює зміни в звичних нам юридичних конструкціях. Вбачаючи в праві соціальну генезу, ми говоримо про його неминучу трансформацію, адаптацію під суспільство, тим паче, що сьогодні всі суспільні процеси широко осмислюються людиною.

Було відзначено, що тривалий час питання трудової міграції регулювалося національним законодавством, проте враховуючи сучасні глобальні міграційні тенденції наразі домінує міжнародно-правове регулювання. Тим не менш, через велику кількість нормативно-правових актів виникла необхідність уніфікувати загальні юридичні поняття, наприклад трудовий мігрант. Так, автором проаналізовано наукову юридичну літературу, в якій зустрічаються різні варіанти поняття трудячий мігрант, наприклад: економічний мігрант, іноземний працівник, робітник-мігрант; експатріант, гастарбайтер, освітнього мігрант, заробітчанина, трудового мігранту, прикордонний трудячий.

Також, автор підкреслює наявність проблем, з якими стикаються іммігранти в країні-призначення. Наприклад, перед тим, як людина набуде статус трудовий мігрант вона стикається із об'єктивними причинами (мова, право, освіта, контракт, державна і міграційна політика тощо), після подолання яких вона влаштується на роботу в іноземній державі. Саме тому мігранти часто вимушені працювати на ризикованій чи малооплачуваній роботі. Тим не менш, вони користуються певним соціальним захистом і мають економічні, трудові, соціальні та інші права і свободи.

Ключові слова: трудова міграція, глобалізація, трудящі-мігранти, поняття «трудовий мігрант».

The article is devoted to a comprehensive analysis of the concept of «labor migrant» in modern conditions of globalization. Various approaches to its understanding and definitions, which are provided in foreign legal literature, are indicated. The author emphasizes that under modern conditions of globalization and informatization of society, even such established concepts as labor migrant are expanding. The world, becoming ever smaller, but more accessible to man, causes changes in the legal constructions we are used to. Seeing the social genesis in the law, we are talking about its inevitable transformation, adaptation to society, especially since today all social processes are widely understood by man.

It was noted that for a long time the issue of labor migration was regulated by national legislation, however, taking into account modern global migration trends, international legal regulation currently dominates. Nevertheless, due to the large number of normative legal acts, there was a need to unify general legal concepts, such as a migrant worker. Thus, the author analyzed the scientific legal literature, in which there are various variants of the concept of migrant worker, for example: economic migrant, foreign worker, migrant worker; expatriate, guest worker, educational migrant, wage earner, labor migrant, border worker.

Also, the author emphasizes the presence of problems faced by immigrants in the destination country. For example, before a person acquires the status of a migrant worker, he faces objective reasons (language, law, education, contract, state and migration policy, etc.), after overcoming which he gets a job in a foreign country. That is why migrants are often forced to work in risky or low-paid jobs. Nevertheless, they enjoy certain social protection and have economic, labor, social and other rights and freedoms.

Key words Labor migration, globalization, migrant workers, the concept of «labor migrant».

Будь-які питання трудової міграції та пов'язані з ним процедури тривалий час регулювалися виключно національним законодавством. Але, як вірно зазначив Янковський С. А., «...інтенсивний розвиток міжнародного права у сфері прав людини певною мірою змінив або, точніше сказати, доповнив даний порядок» [2, с. 909]. Сьогодні значний вплив на поняття трудовий мігрант здійснюють глобалізаційні процеси. Окрім внутрішнього права країни, інститут громадянства регулюється нормами міжнародного права. Одним з багатьох прикладів таких процесів є прийняття в Новому Часі конституцій зарубіжними країнами (США 1787 р., Франція 1789 р.), а також загальних документів: Загальної декларації прав людини 1948р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., а згодом й оформлення конституційного права зарубіжних країн.

Таким чином, конституційне право зарубіжних країн йде шляхом вироблення основних правил для трудової міграції, – іншими словами вони мають зовнішній компонент також при формуванні. Зауважуючи при цьому факт оформлення норм трудової міграції в кожній державі на основі економічного, політичного, історичного, культурного розвитку, а також розвиненості правової системи і рівня захисту прав і свобод громадянина (внутрішній компонент). В той же час кожна країна має свою власну політику, правила і критерії щодо регламентації прав тру-

дових мігрантів. Беручи до уваги цей факт, ми говоримо про різний зміст понять «трудовий мігрант» в кожній державі, а отже й про принципи, на яких воно будується (внутрішній компонент) [5, с. 125].

Об'єктивно оцінюючи мігрантів, то коли вони прибувають в нову країну, це часто супроводжується безліччю невизначеностей, включаючи: пошук місця проживання, вивчення правових і соціальних норм, роботи, життя в іншій культурі та мові [11, с. 43]. Інша справа, що люди не повертаються до країни-відправника. Опитування, проведене організацією «Gallup» в 2012 р., показало, що при нагоді більше 640 мільйонів дорослих мігрують до іншої країни, причому 23 % з цих потенційних іммігрантів оберуть Сполучені Штати в якості бажаного майбутнього місця проживання, в той час як 7 % респондентів, що представляють 45 мільйонів, мігрували до інших країн: Сполучене Королівство. Канада, Франція, Саудівська Аравія, Австралія, Німеччина, Іспанія, Італія та Об'єднані Арабські Емірати склали решту бажаних країн призначення [6].

Перш ніж характеризувати міграційні процеси в Україні, що склалися внаслідок трудової міграції потрібно визначити саме поняття трудовий мігрант. В юридичній літературі можна зустріти наступні позначення:

1) **економічний мігрант** є той, хто емігрує з одного регіону в інший, обов'язково перетинаючи міжнародні кордони, прагнучи поліпшити рівень свого життя (чи

близьких), так як умови і можливість роботи у власному регіоні мігранта є недостатніми. Економічні мігранти залишають свої регіони в першу чергу через важкі економічні умови, а не через страх переслідувань за ознакою раси, релігії, національності, політичних переконань або приналежності до певної соціальної групи. Як правило, вони не мають права на притулок, але мають робочу візу для перебування в іноземній країні. Для приймаючих регіонів збільшення числа мігрантів працездатного віку є джерелом дешевої робочої сили, але парадоксально, що в більшості випадків економічні мігранти мають високу кваліфікацію і шукають спеціалізовані робочі місця, недоступні в їх рідних регіонах. В умовах широкомасштабної економічної міграції більшість осіб знаходяться в працездатному віці (18 – 54 р.). У таких випадках міграція може викликати економічну напругу – у міру того, як люди працездатного віку залишають регіон, люди похилого віку та старіше населення залишаються;

2) **робітник-мігрант**. Це людина, яка або мігрує в межах своєї країни або за її межами, щоб працювати. Такі мігранти зазвичай не мають наміру постійно залишатися в країні або регіоні, в якому вони працюють, отже час їх перебування в середньому становить від 1 року до 3х. За оцінками Міжнародної організації праці, в 2014 році у всьому світі налічувалося 232 мільйони міжнародних мігрантів, які перебували за межами своєї країни не менше 12 місяців, і приблизно половина з них, за оцінками, були економічно активними (тобто перебували на роботі або шукали роботу) [8]. 3) **іноземний працівник** – особа, що працює в країні, громадяном якої він не є. Деякі іноземні робітники використовують програму запрошених робітників у країні з кращими перспективами працевлаштування, ніж в їхній рідній країні. Гостей часто або відправляють, або запрошують на роботу за межі своєї країни, або вони отримали роботу до того, як покинути свою країну, тоді як робітники-мігранти часто залишають свою країну, не маючи в перспективі конкретної роботи. Десятки мільйонів людей по всьому світу працюють в якості іноземних робітників. Згідно з повідомленнями Бюро статистики праці США, станом на 2018 р. в державі перебуває понад 28 мільйонів іноземних робітників [3]. Також, до сьогодні збереглася традиція імміграції іноземними робітниками з колишніх колоній в колишню колоніальну метрополію (наприклад, до Франції) і навпаки [12, с. 141].

4) **гастарбайтер** – іноземні робітники або робітники-мігранти, зокрема ті, хто переїхав до Західної Німеччини в період з 1955 по 1973 рік, шукаючи роботу в рамках офіційної програми для гастарбайтерів (Gastarbeiterprogramm).

Сьогодні термін гастарбайтер вже не є точним, оскільки іммігранти не повернулися до своїх країн походження та стали постійними жителями або громадянами Німеччини. Протягом декількох років політики використовували новий термін: «Menschen mit Migrationshintergrund» (людина з імміграційною історією). Цей термін вважався політично коректним, оскільки він включає в себе як іммігрантів, так і натуралізованих осіб («натуралізованими іммігрантами» або «іммігрантами з німецьким паспортом»). Також термін **гастарбайтер** сьогодні широко використовується для позначення іноземних робітників (іммігрантів) з пострадянського простору або країн третього світу до європейських [14].

5) **експатріант** (часто скорочується до емігрант) – людина, яка з певних причин (як правило політичних) покинула батьківщину і втратила громадянство (на відміну від емігранта, який, не втрачає громадянства). В сучасному значенні під цим терміном називають іноземних працівників або працівників національних підприємств, які працюють за кордоном. У загальному живанні цей термін часто відноситься до професіоналів, кваліфікованих робітників або художників, які займають посади за

межами своєї країни, або самостійно, або відправленим за кордон роботодавцем. Однак термін «експатріанти» також нерідко використовується для пенсіонерів та інших осіб, які вирішили жити за межами своєї рідної країни.

6) **заробітчанин** – цікаво, що в Україні з'явився термін для позначення подібних мігрантів – «заробітчанин», під якими розуміють численних мігрантів з України, які працюють за кордоном;

7) **освітній мігрант**. Завдяки глобалізації і загальному збільшенню мобільності населення по всьому світові, міграція за кордон з ціллю освіти вже тривалий час є розповсюдженою практикою як у шкільному віці, так і (в основному) пізніше, для отримання вищої освіти. Основним напрямком такої міграції залишаються західні країни, зокрема США, Велика Британія, Канада, Норвегія, Німеччина тощо, а також країни-сусіди, для України це Польща, Угорщина, Словаччина, Молдова, Румунія та Російська Федерація. Найбільше українських студентів у 2017 р. навчалися в Польщі – 34,7 тис., в той час як кількість у Росії поступово зменшилася і складає 15, 3 тис., а третє місце за кількістю студентів-українців займає Німеччина (6, 1 тис.).

Стосовно іноземців, які бажають отримати освітні послуги в Україні, зазначимо що станом на лютий 2019 р. були зареєстровані 64 826 осіб, які отримують українську освіту. Наразі зберігається тенденція щодо збільшення кількості освітніх мігрантів в Україні, зокрема, в так званих освітніх центрах: Харківська область (26,5% загальної кількості мігрантів), місто Київ і Київська область (18,5%), Одеська область (14,4%), і Дніпропетровська область (6%). У списку 10 країн походження мігрантів, що приїжджають в Україну з метою отримання освіти, є: Індія, Марокко, Туреччина, Ізраїль, Туркменістан, Китай, Нігерія, Єгипет, Китай, Йорданія та Іран. Кількість студентів з країн-членів ЄС невелика [9, с.16].

Прагнення отримати освіту за кордоном часто пов'язано з бажанням молодих людей відкрити собі шлях на міжнародний ринок праці, але водночас особи, що виїхали навчатися за кордон в більшості випадків не повертаються в Україну.

Як зазначає Майданик І. П., у загальній структурі міграції інтелектуальна міграція займає порівняно невелику частку. За даними Держкомстату України у 2007 р. 6499 науковців (зі ступенем доктора або кандидата наук) виїжджали за кордон для проведення досліджень, 570 осіб – для викладацької діяльності та 3914 науковців виїжджали на стажування, навчання або для підвищення кваліфікації [1, с. 148]. Тож проблемою є еміграція висококваліфікованих фахівців та молоді, у тому числі внаслідок неповернення на Батьківщину після отримання освіти за кордоном, яка зростає через політику ряду держав, щодо залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих фахівців з числа іноземних студентів. У свою чергу, втрата Україною таких категорій працівників негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили і може гальмувати економічне зростання.

8) **трудоий мігрант** означає особу, яка буде займатися, займатися або займалася оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої він чи вона не є.

Історично склалося, що трудові мігранти грали важливу роль на національному та місцевому рівнях. Економічна глобалізація створила більше робочих-мігрантів, ніж будь-коли раніше через обмежені можливості працевлаштування на батьківщині (особливо в сільській місцевості), низьку заробітну плату на ринку праці, більшу престижність роботи на підприємствах та установах великих міст та навпаки, великі можливості для подолання кордонів і міграції в інші країни. У той час як розвинені країни збільшили попит на робочу силу, особливо на некваліфіковану, наразі менш розвинені держави залучають інтелектуальний потенціал з інших країн, що розвиваються. В результаті

мільйони робочих і їх сім'ї їдуть в інші країни в пошуках роботи. За словами Майка Девіса, цей приплив робітників-мігрантів особливо сприяв зростанню рівня мультикультуризма на відповідних територіях, а в деяких випадках і злочинності. [10, с. 142]. Також зазначимо, що трудові мігранти нерідко стикаються із порушенням їх прав і свобод, наприклад право на гідні умови життя, на житло, гідну оплату праці, відпустки й відпочинок [7, с. 165].

Реальною проблемою та дійсно негативним ефектом міграційних процесів є те, що іммігранти з більшою ймовірністю будуть працювати на ризикованій роботі, ніж працівники, які народилися в країні-призначення, часто через мовний бар'єр і рівень освіти у іммігрантів [4, с. 700]. Для прикладу, близько трьох чвертей трудових мігрантів з України працює за кордоном нелегально, що призводить до порушення їх прав, невідповідності нормативним актам й трудовим договорам, встановленим як на батьківщині, так і в країні перебування (виконання небезпечних для здоров'я робіт, ненормований робочий день, несвоєчасна і неповна виплата заробітної плати, робота, що пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, уразливі для експлуатації та торгівлі людьми), але в цілому трудові мігранти з України свідомо погоджуються працювати в напруженому ритмі з метою заробити більше коштів.

Проте, трудові мігранти часто користуються соціальним захистом. Кваліфіковані робітники-мігранти менш

уразливі для вищевказаних умов, але їх від'їзд позбавляє деякі країни, що розвиваються, цінної робочої сили, необхідної для їх власної економіки. Стандарти МОП з міграції надають як країнам походження, так і країнам призначення інструменти для управління міграційними потоками та відносно свободу міграційної політики для забезпечення захисту власних громадян та надання прав іноземцям. Нерідко, вибір країни для міграції зупиняється на тих, що знаходяться через державний кордон, а також зважаючи на помірну імміграційну політику та рівень життя в цілому. Так, мігруючи, українці перетворили Польщу на основну країну призначення трудових мігрантів з України. Багато в чому цьому сприяв введений у Польщі 2008 р. закон, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування (візи), а лише за заявою роботодавця, зареєстрованою місцевою владою. Кількість українців, зайнятих у Польщі, оцінюється у 1, 2 млн. осіб.

Таким чином, було проаналізовано поняття трудового мігранту та визначено, що трудова міграція на сьогодні є найпоширенішим видом міграції. В цьому контексті визначені поняття: а) економічного мігранту; б) іноземного працівника; в) робітника-мігранта; г) експатріанта; г) гастарбайтеру; д) освітнього мігранту; е) заробітчанина; є) трудового мігранту; ж) прикордонного трудяшого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майданик О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
2. Янковський С. А. Міжнародно-правові аспекти інституту громадянства у контексті європейської правової традиції. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2011. № 3. С. 909–914. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-3/11jsaert.pdf>. (дата звернення: 26.10.2021).
3. Peter G. Peterson . A look at the foreign-born labor force in the united states. URL: <https://www.pgpf.org/blog/2020/01/the-foreign-born-labor-force-of-the-united-states> (дата звернення: 01.01.2021).
4. Anderson J., Eric van W., "Trade Costs," *Journal of Economic Literature*. №42 (3). 2004, 691–751p.
5. Baylis, J. & Smith, S. *Globalization of world politics. Introduction to international relations.* Oxford University Publishing House. 2001, 125 p.
6. Clifton J. Million Adults Worldwide Would Migrate to the U.S. [Електронний ресурс] / JON CLIFTON // GALLUP. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.gallup.com/poll/153992/150-Million-Adults-Worldwide-Migrate.aspx>.
7. Gupta I., Arup M. «Rural Migrants and Labour Segmentation: Micro-Level Evidence from Delhi Slums». *Economic and Political Weekly*. № 37 (2). 2002, p.163–168.
8. Mainstreaming of Migration in Development Policy and Integrating Migration in the Post-2015 UN Development Agenda [Електронний ресурс] // ILO – Background Note. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_protect/-protrav/-migrant/documents/genericdocument/wcms_220084.pdf.
9. Kaminski J. Essay: Capitalism and the Industrial Revolution [Електронний ресурс] / Joseph Kaminski // HISTORY REPUBLIC. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://historyrepublic.wordpress.com/2013/11/06/essay-capitalism-and-the-industrial-revolution/>.
10. Todaro D., Michael P. «A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries». *The American Economic Review*. № 59 (1). 1969, с.138-148p.
11. Slobodan D. Barriers to immigration and the dynamics of emigration. *Djajić Slobodan : Journal of Macroeconomics*. 2013, p.41–52.
12. Raymonds T. *Xenophobia and Islamophobia in Europe.* Edinburgh: Edinburgh University Press. 2012, p. 141-192.
13. Ramcharan B.G. *Human rights: thirty years after the universal declaration.* Martinus Nijhoff Publishers, P.O. Box 566 : The Hague. Netherlands. 1979, 271p.
14. Reeves M. Beyond the gastarbeiter: the other side of post-Soviet migration [Електронний ресурс] *Open Democracy*. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/beyond-gastarbeiter-other-side-of-post-soviet-migration/>.